

JÓZEF ZAJDA

KRYZYS DOLARA I MIĘDZYNARODOWEGO SYSTEMU PŁATNICZEGO W KAPITALIZMIE

I. PRZEMIANY KONCEPCJI WALUTOWYCH W GOSPODARCE KAPITALISTYCZNEJ

W ciągu dwóch generacji, w okresie od upowszechnienia systemu waluty złotej (około roku 1870) do definitywnego zerwania z tym systemem na skutek wielkiego kryzysu gospodarczego kapitalizmu (lata 1931—1933), społeczeństwa krajów kapitalistycznych Europy oraz Ameryki przyzwyczyły się poczytywać jako prawidłowy taki system walutowy, w którym występuje równorzędność obiegu waluty towarowej opartej na kruszcu szlachetnym oraz obiegu pieniądza tworzonego przez banki, a wymienialnego na pieniądź towarowy przy powszechnej wymienialności walut opartych na parytecie złota¹.

Związek systemowy i empiryczny w zakresie wymienialności banknotów na złoto był tak silny, że stopniowo bilet bankowy jako równy złotu wyparł monetę złotą w cyrkulacji wewnętrznej, przy jednoczesnym upowszechnieniu stosowania pieniądza bezgotówkowego, mającego formę wkładu bankowego, wymienialnego na żądanie na banknoty. W ten sposób ustalił się mechanizm powiązań w zakresie wieloszczeblowej wymienialności: wkładu bankowego na banknoty, banknotów oraz wkładu bankowego na waluty obce oraz banknotów i wkładu bankowego na złoto. Wspólna podstawa złota i ustabilizowane parytety złota sprawiały, że waluty krajów stosujących system waluty złotej podlegały swobodnej wzajemnej wymienialności, co było nieodzownym warunkiem rozsze-

¹ Statut założonego w 1924 r. Banku Polskiego zawierał następującą klauzulę (art. 47): Bank będzie miał obowiązek wymiany wypuszczonych biletów bankowych na każde żądanie i w nieograniczonych ilościach na monety złote. Moment rozpoczęcia przez Centralę Banku w Warszawie obowiązkowej wymiany biletów na złoto według ustawy monetarnej zostanie oznaczony rozporządzeniem Rady Ministrów, wydanym na wniosek ministra skarbu, opierającym się na uchwale Rady Banku (Dz. U. R. P. nr 62, 1936, poz. 455, jednolity tekst statutu Banku Polskiego). Jak wiadomo, ustęp drugi tej klauzuli nigdy nie został wprowadzony w życie.

zenia się handlu światowego — na zasadach wymiany wielostronnej — odpowiednio do rozwoju gospodarczego państw-uczestników tego handlu. Tylko w okresach zaburzeń gospodarczych (wojna, kryzys, inflacja) powiązania w zakresie wymienialności, zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej, ulegały zahamowaniom. Pierwsza wojna światowa spowodowała zawieszenie wymienialności walut na złoto. Stopniowo jednak — po likwidacji procesów inflacyjnych — powrócono w Europie do wymienialności walut na złoto albo na dewizy wymienialne na złoto, wprowadzając autonomiczne systemy waluty dewizowo-złotej.

Konsekwencje wielkiego kryzysu gospodarczego kapitalizmu lat 1930—1933 sprawiły, że złoto jako pieniądz towarowy uległo demonetyzacji legalnej w obrotach wewnętrznych. Demonetyzacja ta nie pomniejszyła znaczenia złota jako środka przechowywania wartości, zarówno w stosunkach wewnętrznych (tezauryzacja złota przez społeczeństwa) oraz w stosunkach zewnętrznych (złoto jako pieniądz rezerwowy banków pieniężnych).

Druga wojna światowa spowodowała gruntowne przeobrażenia koncepcyjne i instytucjonalne w zakresie spraw pieniężnych i walutowych.

W gospodarce wewnętrznej krajów kapitalistycznych przyjęto powszechnie koncepcję pieniądza kierowanego, którego tworzenie jest oderwane od zasobów pieniądza towarowego, a uzależnione natomiast od warunków gospodarczych poszczególnych krajów i stosowanej polityki gospodarczej. Odpowiednio zostały ukształtowane instytucje w zakresie systemu pieniężnego, opartego przede wszystkim na pieniądzu kredytowym.

Doniosłe zmiany wystąpiły w zakresie międzynarodowych stosunków walutowych. W drodze porozumień międzynarodowych i w drodze empirycznej ukształtował się szczególny mechanizm tych stosunków. Mechanizm ten można ująć jako wielocząłowy, instytucjonalny Międzynarodowy System Waluty dewizowo-złotej. Instytucje tego mechanizmu obejmują następujące człony: 1) funkcjonowanie złota jako pieniądza światowego; 2) funkcjonowanie pieniądza wkładowego w bankach zagranicznych jako międzynarodowego środka płatniczego; 3) międzynarodowa organizacja regulowania parytetów złota i kursów walutowych; 4) powszechna zewnętrzna wymienialność walut; 5) funkcjonowanie dolara i funta szterlinga jako walut kluczowych, ze szczególną pozycją dolara jako międzynarodowej jednostki płatniczej i obrachunkowej równorzędnej złotu.

II. FUNKCJONOWANIE ZŁOTA JAKO PIENIĄDZA ŚWIATOWEGO

We współczesnych systemach pieniężnych krajów kapitalistycznych złoto pełni trzy funkcje. Przede wszystkim złoto jest powszechnie przyjęte jako miernik porównawczy walut, a więc jako miernik ich względ-

nej wartości. W tym zakresie istotną funkcją złota jest występowanie jako wspólna miara relacji poszczególnych walut. Jest to miara w znacznym stopniu umowna, tak jak umowna i niezmienna jest miara długości (metr) czy wagi (kilogram). Charakter umowny złota, jako miernika porównywalności walut, wpływa przede wszystkim z tego zjawiska, że cena złota jako surowca monetarnego nie uległa zmianie od 1934 r. i nie odpowiada już zapewne granicznym kosztom wytwarzania tego surowca. Umowność parytetu złota podkreślona jest jeszcze przez ten fakt, że przyjęcie tego parytetu nie pociąga za sobą wymienialności walut na złoto nie tylko w obrotach wewnętrznych, ale nawet w obrotach zagranicznych. W zakresie tego ostatniego przypadku jedyny wyjątek stanowią Stany Zjednoczone.

Drugą podstawową funkcją złota jest jego występowanie jako światowego pieniądza rezerwowego, powszechnie uznawanego i powszechnie stosowanego — niezależnie od ustrojów politycznych i systemów pieniężnych. Ta druga funkcja tkwi głębokimi korzeniami w doświadczeniach przeszłości i stanowi dziedzictwo antycznej cywilizacji śródziemnomorskiej².

Trzecia funkcja złota jest związana z systemem pieniężnym Stanów Zjednoczonych. Złoto w tym systemie pełniło do niedawna jedną funkcję symboliczną i prestiżową, polegającą na tym, że wewnętrzny obieg pieniężny dolara powinien być zabezpieczony w pewnej proporcji (ostatnio 25%) rezerwą złota. Klauzula ta ulega już likwidacji. Początkowo wyeliminowano centralny pieniądz bankowy, pieniądz wkładowy banków Rezerwy Federalnej spod tego zabezpieczenia w 1965 r., a obecnie podlega eliminacji również zabezpieczenie złotem pieniądza gotówkowego, banknotów systemu Rezerwy Federalnej. W systemie pieniężnym amerykańskim natomiast występuje również istotna funkcja złota, a mianowicie zagraniczne zobowiązania dolarowe (wkładowa dewiza dolarowa) w stosunku do publicznych instytucji wierzycielskich (rządy i banki pieniężne zagraniczne) podlegają wymianie na złoto. Mechanizm tej wymiany był do niedawna oparty na dwóch składnikach.

Pierwszym składnikiem mechanizmu wymiany zagranicznej dolara na złoto jest utrzymywanie przez rząd Stanów Zjednoczonych stałej ceny na złoto, a mianowicie 35 dolarów za jedną uncję złota (około 1126 dolarów za 1 kg złota); po tej cenie złoto jest kupowane, ale również sprzedawane zagranicznym instytucjonalnym posiadaczom dolara³.

² Bez udziału Germanów, którzy nie wybijali monet kruszcowych. Monety obiegające w krajach germańskich były pochodzenia rzymskiego. M. Bloch, *Esquisse d'une histoire monétaire de l'Europe*, Paris 1954, s. 11—12.

³ Występowanie Stanów Zjednoczonych jako bezwarunkowego sprzedawcy i nabywcy złota po stałej cenie stanowi istotny warunek realności i stabilizacji dolarowego parytetu złota, czyli ceny złota w dolarach. Ten mechanizm interwencyjny jest narzędziem stabilizacji relacji dolara do złota. Siła tego mechanizmu tkwi

Drugim składnikiem tego mechanizmu jest ponownie otwarty w 1954 r. rynek złota w Londynie i było od 1961 r. funkcjonowanie tzw. poolu złota⁴. Zadaniem tej dwuczłonowej organizacji było kupowanie całej podaży kruszcu nowo wytworzonego i pokrywanie popytu na złoto, zarówno dla celów przemysłowych, jak i monetarnych. W przypadku jeżeli popyt przekraczał podaż złota, to międzynarodowy pool złota, administrowany przez Bank Angielski, pokrywał ten popyt dodatkowy przez czerpanie z rezerw uczestników poolu, z tym że największy udział w tym pokrywaniu deficytu podaży złota przypada na Stany Zjednoczone (59%). Mechanizm ten miał na celu niedopuszczanie do powstawania dwóch rynków złota i do formowania podwójnej ceny na złoto⁵.

III. MIĘDZYNARODOWA ORGANIZACJA REGULACJI KURSÓW WALUTOWYCH

Gestorem międzynarodowego mechanizmu regulowania kursów walutowych jest Międzynarodowy Fundusz Walutowy, działający od marca 1947 r. na podstawie międzynarodowej konwencji zawartej w lipcu

w zasobach złota amerykańskiego, zdeponowanych w Fort Knox. Interwencyjne utrzymywanie stałej relacji dolara do złota pociąga za sobą ryzyko odpływu złota ze skarbcza amerykańskiego, mianowicie wtedy, gdy popyt na złoto ze strony zagranicznych wierzycieli dolarowych przekracza podaż złota monetarnego pochodzącą z bieżącej produkcji. O sile tego mechanizmu interwencyjnego powiedział proroczko w 1931 r. Keynes, co następuje: „Zaufanie do przyszłej stabilizacji wartości złota zależy [...] od Stanów Zjednoczonych, które są dostatecznie nierozsądne (foolish), aby kupować złoto, którego nie potrzebują i które są dostatecznie mądre — jeżeli już to złoto kupują — aby utrzymywać jego stałą relację. To podwójne zjawisko może być realne jako wynik współdziałania publiczności, która nic nie rozumie, i Zarządu Federalnej Rezerwy, który wszystko: rozumie. Ale pozycja ta jest pełna niebezpieczeństw i nie jest ona atrakcyjna dla każdego kraju, który poszukuje przyszłej podstawy walutowej” (J. M. Keynes, *Essays in Persuasion* London 1963, s. 204—205).

⁴ Bank Angielski pełni wielorakie funkcje związane z rynkiem złota: administruje rządowym Wyrównawczym Funduszem Walutowym, który jest nabywcą i sprzedawcą złota, reprezentuje Południowy Afrykański Bank Rezerwy, który jest sprzedawcą złota wytwarzanego w Afryce Południowej, przyjmuje i wykonuje zlecenia wielu zagranicznych banków pieniężnych (*The London Gold Market, Special Supplement to Monthly Review*, March 1964, Federal Reserve Bank of New York).

⁵ Członkami poolu złota były następujące państwa: Stany Zjednoczone, Niemiecka Republika Federalna, Włochy, Anglia, Holandia, Belgia, Szwajcaria i Francja. W połowie 1967 r. Francja wycofała się z tego poolu. W połowie marca 1968 r. pool złota został faktycznie rozwiązany z inicjatywy rządu Stanów Zjednoczonych, po konsultacji odbytej w Waszyngtonie z gubernatorami siedmiu banków centralnych i po uprzednim przejściowym zamknięciu rynku złota w Londynie na dwa tygodnie. Rozwiązanie poolu stanowiło krok wstępny dla wprowadzenia dwóch rynków złota: reglamentowanego i wolnego, oraz do stosowania dwóch cen złota („Le Monde” z 19 III 1968 r.).

1944 r. w Bretton Woods (Stany Zjednoczone), do której obecnie należą znaczna większość państw współczesnego świata, z wyjątkiem krajów demokracji ludowej oraz niektórych krajów kapitalistycznych. Jest to pierwsza w historii gospodarczej świata międzynarodowa, organizacja w zakresie współpracy walutowej. Zadania tej organizacji są wielorakie, charakteru bankierskiego i normatywnego⁶.

Międzynarodowy Fundusz Walutowy nie jest bankiem pieniężnym i nie tworzy jednostki pieniężnej, ale pełni funkcje bankierskie, wynikające z tego, że stanowi on ośrodek centralizacji rezerw złota i rezerw walutowych w postaci walut wszystkich uczestników Funduszu (tzw. kwoty udziałowe państw członkowskich). Przeznaczeniem tych rezerw jest ich redystrybucja dla wyrównywania przejściowych niedoborów bilansów płatniczych państw członkowskich. Formą tej redystrybucji jest sprzedaż walut deficytowych posiadanych przez Fundusz, z prawem ich odkupu i obowiązkiem państw dłużniczych ich odprzedaży po pewnym okresie czasu Funduszowi. Fundusz sprzedaje waluty obce za waluty krajowe dłużników i odkupuje je następnie po tym samym kursie za posiadane waluty krajowe państw dłużniczych. Źródła zasobów pożyczkowych Funduszu są następujące:

1) transza złota i waluty zagraniczne pochodzące z wpłat wyznaczonych przez udziały państw członkowskich, łączny potencjał tych zasobów wynosi około 22 mld dolarów, co może być jednorazowo wykorzystane tylko w pewnym odsetku tej górnej granicy;

2) pomoc kredytowa najzasobniejszych 10 państw członkowskich, wynosząca łącznie 6 mld dolarów (dwie trzecie tej sumy przypada na Stany Zjednoczone, Anglię i Niemiecką Republikę Federalną).

Funkcja normatywna, regulująca, Funduszu jest o wiele donioślejsza niż funkcja bankierska. Polega ona na sprawowaniu nadrzędnej kontroli nad równowagą zewnętrzną państw członkowskich. W szczególności w zakresie tej funkcji normatywnej wchodzi następujące zadania:

1) ustalanie kursów walutowych krajów członkowskich i ich parytetów złota⁷;

⁶ A. Marchai, R. Barre, *Économie politique*, t. II, Paris 1960, s. 730 i n.; B. Tew, *International Monetary Cooperation 1945—1960*, London 1960, s. 67 i n.

⁷ Niezmiernie ważna jest funkcja pierwsza, a mianowicie ustalanie wzajemnej relacji kursów walutowych państw członkowskich. Ustalanie parytetów złota przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy nie oznacza wcale wymieniałości tych walut na złoto ani utrzymywania tych parytetów na sztywnym poziomie. Międzynarodowy Fundusz Walutowy nie jest regulatorem waluty złotej, ale regulatorem struktury kursów walutowych państw członkowskich. Różnicę tę podkreślił Keynes w 1944 r. (przemówienie w Izbie Lordów) w sposób następujący: „Stosowanie złota jedynie jako dogodnego wspólnego mianownika, za pomocą którego wyraża się względne wartości poszczególnych krajów, pieniędzy, które mogą się dowolnie zmieniać — te

2) przestrzeganie stabilizacji walut i niedopuszczanie do konkurencyjnych dewaluacji dla celów poprawy relacji cen eksportowych do cen importowych; wyrażanie zgody na przeprowadzanie dewaluacji lub rewaluacji walut państw członkowskich, wtedy gdy nastąpi fundamentalne zachwianie równowagi bilansu płatniczego (chroniczny deficyt bilansu handlowego lub strukturalna nadmierna nadwyżka tego bilansu);

3) dążenie do upowszechnienia wielostronnej zewnętrznej wymienialności walut państw członkowskich jako istotnego warunku liberalizacji handlu światowego na zasadach wielostronnej wymiany handlowej;

4) ułatwianie zrównoważonego wzrostu handlu światowego na zasadach współpracy międzynarodowej.

Zaznaczono uprzednio, że Międzynarodowy Fundusz Walutowy nie tworzy pieniądza, ale przyjmuje natomiast wkłady od państw członkowskich w złocie (w zasadzie w 25% kwoty udziału) i w walutach krajowych (75% kwoty udziału). Szczególną właściwością „techniczną” odznaczają się te wkłady w walutach krajowych, dokonywane przez banki pieniężne krajów członkowskich. Wkłady te powstają z tworzenia szczególnego rodzaju dewizy, nie pochodzącej ani z eksportu, ani z zagranicznej operacji pożyczkowej. Jest to mianowicie dewiza fiducyjna, powstająca z tworzonego pieniądza wkładowego poszczególnych banków pieniężnych na rzecz Międzynarodowego Funduszu Walutowego jako dłużnika⁸. Z punktu widzenia tej instytucji, ten pieniądz krajowy jest dewizą, która może być odstępowana jako siła nabywcza krajom potrzebującym tej dewizy dla sfinansowania importu, w przypadku gdy występuje niedobór* dewizy eksportowej⁹.

IV. ZEWNĘTRZNA WYMIENIALNOŚĆ WALUT

Następnym z kolei podstawowym elementem obecnego międzynarodowego systemu płatniczego jest dążenie do rozszerzenia powszechnej zewnętrznej wymienialności walut. Wzajemna zewnętrzna wymienialność pochodzących z eksportu albo pożyczek walut uczestników handlu

oczywiście coś zupełnie innego". Cytuje tę wypowiedź Z. Grabowski, *Pieniądz współczesnego kapitalizmu*, Warszawa 1963, s. 126.

⁸ Por. F. Młynarski, *The International Equalization Fund*, w: *Zeitschrift für Nationalökonomie*, Wien 1959, t. XIX, z. 1—2, s. 44. W przypadkach krajów, których dewizy są rzadko poszukiwane, nie jest tworzona dewiza fiducyjna, ale zostaje złożone zobowiązanie tych krajów — w postaci obliża dłużnego — do dostarczenia dewiz na żądanie Funduszu.

⁹ Jest to tworzenie nowej siły nabywczej przez bank pieniężny, w celu prze-

światowego stanowi zasadniczy warunek wielostronnej wymiany handlowej, zgodnie z wyznawaną zasadą, że mechanizm ten powoduje wzrost wzajemnego niezbędnego importu krajów przemysłowych, co prowadzi równocześnie do równoważnego eksportu. W tym zakresie r. 1958 jest datą przełomową w powojennej historii gospodarczej kapitalizmu¹⁰. W tym roku została przeprowadzona w sposób skuteczny reforma walutowa Francji, co stanowiło warunek wstępny udziału tego państwa we Wspólnym Rynku. Wprowadzono jednocześnie powszechną zewnętrzną wymienialność czołowych walut świata na podstawie wprowadzonego w życie Europejskiego Porozumienia Walutowego, przygotowywanego już od 1955 r. Porozumienie to nie tylko rozszerzyło zakres wymienialności walut, ale także wzmocniło pozycję dolara jako waluty kluczowej, pełniącej funkcję pieniądza rezerwowego¹¹.

Zewnętrzna wymienialność walut ma charakter ograniczony. Wymienialność absolutna występuje wtedy, gdy posiadacz pieniądza może go wymienić na złoto albo na inne waluty, z tym że korzystanie ze złota lub z nabytej obcej waluty nie podlega kontroli kraju, którego waluta została zamieniona na inne albo na złoto. W rzeczywistości występuje — w zakresie stosunków pomiędzy uczestnikami Międzynarodowego Funduszu Walutowego — wymiana walut w zakresie ograniczonym, w szczególności ograniczeniu może podlegać obrót kapitałów z zagranicą. Ograniczenia wymienialności walut mogą być określone przez zakres reglamentacji dewiz, mającej na celu kontrolę importu albo obronę bilansu płatniczego. Występuje wtedy zjawisko wymienialności reglamentowej, dopuszczającej wymienialność walut pod pewnymi warunkami¹².

niesienia jej na Międzynarodowy Fundusz Walutowy. Kie jest to przeniesienie istniejącej już siły nabywczej, lecz kreowany kredyt międzynarodowy, podobny w swej formie technicznej i treści ekonomicznej do wewnętrznego kredytu gospodarczego, tworzonego na cele finansowania przyszłej produkcji. Jest to inflacja kredytowa na cele produkcyjne. Por. J. Schumpeter, *Teoria rozwoju gospodarczego*, Warszawa 1960, s. 171 i 176.

¹⁰ W 1958 r. produkcja przemysłowa Europy zachodniej przekroczyła o 80% poziom przedwojenny, a produkcja rolnicza — o 25%. Rezerwy pieniężne krajów europejskich dwukrotnie przewyższyły zasoby według stanu z 1937 r. (P. Jacobsson, *Les monnaies européennes et Veconomie mondiale. La restauration des monnaies europeennes*, Revue d'economie politique, Paris 1960, s. 113—19).

¹¹ Art. 9a i 12 porozumienia uznają równowartość dolara ze złotem jako miernika walut i jako środka płatniczego (L. A. Hahn, *Ein Traktat über Währungsreform*, Tübingen 1964, s. 172; B. Tew, op. cit., London 1960, s. 115—116). W umowie pożyczkowej Międzynarodowego Funduszu Walutowego z grupą 10 państw w sprawie funduszy kredytowych w wysokości 6 mld dolarów (1962 r.) przyjęto również równowartość dolara (wagi i próby z 1 VII 1944 r.) oraz złota jako mierników walut i środka płatniczego. Jest to dolar z klauzulą złota (International Monetary Fund., Washington D. C., Annual Report 1962, s. 241).

¹² Ograniczenia wymienialności walut mogą mieć charakter podmiotowy (roz-

V. DOLAR JAKO WALUTA KLUCZOWA

Powstaje zasadnicze pytanie: w jaki sposób dolar amerykański zajął dominującą pozycję w międzynarodowym systemie płatniczym i w jaki sposób będąc walutą kluczową stał się surogatem złota jako pieniądza światowego. Wytlumaczenie tego zjawiska przynosi historia gospodarcza epoki po drugiej wojnie światowej.

Dominującymi elementami powojennej historii gospodarczej w zakresie stosunków gospodarczych pomiędzy Europą i Stanami Zjednoczonymi są dwa zjawiska. Pierwsze zjawisko związane jest z destrukcyjnymi skutkami ostatniej wojny światowej. Zniszczenie potencjału produkcyjnego Europy i olbrzymi wzrost nie zniszczonego przez wojnę potencjału produkcyjnego Stanów Zjednoczonych spowodowały zjawisko głodu towarowego Europy, dezorganizacji jej systemów pieniężnych oraz luki dolarowej, wypływającej z popytu na dewizę dolarową, niezbędną dla zapłaty importu z jedyne go obszaru wielkich realnych dostaw towarowych. Europa nie mogła zdobyć dewizy dolarowej za własny eksport towarowy, gdyż jej produkcja musiała być przede wszystkim przeznaczona na odbudowę zniszczeń wojennych. W tych warunkach jedynym źródłem dewizy dolarowej były amerykańskie pożyczki dolarowe. Europa płaciła Ameryce za dostawy towarowe dolarami kredytowymi albo pochodzącymi z pomocy bezzwrotnej. Dolar stał się dewizą rzadką, dewizą deficytową w świecie kapitalistycznym, a Stany Zjednoczone stały się „strukturalnym” wierzycielem w skali światowej. Waluta dolarowa jednocześnie oparta była na olbrzymich zapasach złota, skoncentrowanych w rządowym skarbcu amerykańskim. Dolar zagraniczny był nie tylko tak dobry, jak złoto, bo miał pełne pokrycie w złocie, ale jako dewiza był lepszy, bo dogodniejszy jako środek płatniczy, a lokaty dolarowe przynosiły bankom europejskim dodatkowe korzyści w postaci oprocentowania.

Drugie zjawisko powojennej historii gospodarczej krajów kapitalistycznych, charakterystyczne dla stosunków pomiędzy Europą i Stanami Zjednoczonymi, to zjawisko luki złota jako międzynarodowego środka płatniczego i pieniądza rezerwowego umożliwiającego finansowanie rozliczeń w zakresie bilansów płatniczych. Powstała i ciągle występuje stała dysproporcja pomiędzy wzrostem obrotów handlu światowego a przyrostem złota monetarnego. Jest to zjawisko nienowe, mające charakter tendencji sekularnej. Przyrost złota monetarnego w stosunku do przyrostu importu światowego stale maleje. Charakteryzuje tę dysproporcję tabela 1 (w przybliżonych liczbach szacunkowych).

Dysproporcja pomiędzy ekspansją handlu światowego krajów kapi-

różnienie rezydentów danego kraju i obcokrajowców), przedmiotowy (rozróżnienie transakcji kapitałowych i bieżących), geograficzny.

Tabela 1

Dynamika importu światowego i środków płatniczych
(w mld dolarów)

Wyszczególnienie	1951	1953	1959	1962	1964	1966	Przyrost 1951—1966 w %
A. Import	87	84	121	149	180	212	143
B. Złoto	34	34	38	39	41	43	27
C. Dewizy i inne (MFW)	15	18	19	22	29	30	100
D. Międzynarodo- we środki płat- nicze ogółem	49	52	57	61	70	73	44
E. Relacje w %							
$\frac{B}{A}$	39	40	32	26	23	20	—
$\frac{C}{A}$	17	21	15	15	16	14	—
$\frac{D}{E}$	56	62	47	41	39	34	—

Źródło: Roczniki Statystyczne 1966 (s. 651) i 1967 (s. 684); P. B. Kenen, *International Economics*, Englewood Cliffs, New Jersey 1964, s. 86; Sprawozdania Banku Międzynarodowych Rozrachunków w Bazylei za lata 1964, 1965 i 1966; *Internationale Währungsprobleme*, Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel, Tübingen 1966, s. 73.

talistycznych a przyrostem złota monetarnego jako pieniądza światowego, stanowiącego podstawę kreacji środków płatniczych dla finansowania tej ekspansji, jest poważna. Gdy w ciągu lat 15 procentowy średni roczny przyrost światowego importu wynosił około 9%, to przyrost zapasów złota monetarnego utrzymuje się na poziomie około 2% rocznie¹³. W tej dysproporcji tkwi groźne niebezpieczeństwo ostrej deflacji w skali międzynarodowej. Dysproporcja ta tłumaczy, dlaczego dolar amerykański wzmocnił swoją pozycję międzynarodową jako waluta kluczowa i jako środek płatniczy finansujący obroty światowe nie tylko pomiędzy Stanami Zjednoczonymi i ich partnerami, ale również pomię-

¹³ Średnioroczne tempo wzrostu (według wzoru $y = 100 (1 + p)^n$ za okres lat 15 wynosi w %: dla importu światowego — 6,1; dla złota — 1,6; dla dewiz (dolar + funt + inne) — 4,7; dla dolara — 9,7; dla łącznej sumy środków płatniczych — 2,5. Stopa wzrostu gospodarczego krajów kapitalistycznych wahała się w tym okresie od 3 do 6% rocznie. Tempo wzrostu importu światowego było szybsze niż tempo wzrostu dochodów narodowych. Należy podkreślić, że tempo wzrostu łącznej sumy międzynarodowych środków płatniczych nie nadąża za tempem wzrostu światowego importu. W tym zjawisku wyraża się groźba kryzysu międzynarodowej płynności. Stąd wypływa wysuwany w dyskusjach międzynarodowych postulat gruntownej reformy międzynarodowego mechanizmu płatniczego.

dzy krajami pozaamerykańskimi. Dolar stał się środkiem płatniczym i pieniądzem rezerwowym uzupełniającym złoto¹⁴. Groźbę deflacji handlu światowego zneutralizowała i opanowała zagraniczna amerykańska inflacja dolarowa i w pewnym stopniu brytyjska. Funt szterling stanowił bowiem uzupełnienie dolara jako jego satelita.

VI. POZYCJA TECHNICZNA DOLARA

Odbudowa gospodarcza Europy zachodniej spowodowała wzrost jej zdolności eksportowej, co doprowadziło do odbudowy zasobów złota i rezerw walutowych. Zjawisko to sprawiło, że został skorygowany dotychczasowy jednostronny podział zapasów złota pomiędzy państwami kapitalistycznymi. Złoto zaczęło odpływać ze Stanów Zjednoczonych do

Tabela 2

Pozycja techniczna dolara Stanów Zjednoczonych
(w mld dolarów)

Lata	Zapasy złota	Zobowiązania zagraniczne			Pokrycie w %	
		banki pieniężne i rządy zagraniczne	prywatne instytucje i osoby	razem	I stopnia	II stopnia
1949	24,6	2,9	3,1	6,0	848	410
1956	22,0	8,0	5,4	13,4	275	164
1957	22,9	7,9	5,7	13,6	290	168
1964	15,5	14,6	10,7	25,3	106	62
1965	13,8	14,8	11,0	25,8	93	54

Europy. Uległa zmianie przez to techniczna pozycja dolara, co nie miało dotąd wpływu na jego pozycję finansową jako waluty kluczowej. Przez pozycję techniczną dolara rozumiemy zdolność systemu Federalnej Rezerwy do pokrywania złotem zagranicznych zobowiązań dolarowych. Przemiany tej pozycji charakteryzuje tabela 2¹⁵.

Pozycja techniczna dolara uległa dramatycznemu pogorszeniu od czasów uporządkowania spraw gospodarczych Europy. Stany Zjednoczone

¹⁴ Na płynność międzynarodową, tzn. na stan zasobów światowych rezerw płatniczych składają się orientacyjnie następujące pozycje w %: złoto — 56; dewiza dolarowa — 22; dewiza funtowa — 9; mechanizm płatniczy MFW (pozycja netto i kredyt grupy 10 państw) — 13; razem 100.

¹⁵ Źródło: *The Dollar and the World Monetary System*. Committee for Economic Development, New York 1966, s. 32. Linia demarkacyjna pomiędzy zagranicznymi zobowiązaniami dolarowymi wobec banków pieniężnych i rządów zagranicznych oraz wobec prywatnych instytucji i osób jest dosyć płynna.

nie są już w stanie pokryć nie tylko całości zagranicznych zobowiązań dolarowych (pokrycie I stopnia), ale nawet zobowiązań w stosunku do zagranicznych banków pieniężnych i rządów zagranicznych (pokrycie II stopnia). Pogorszenie tej pozycji technicznej zostało zaakcentowane w ostry sposób przez dewaluację funta szterlinga. Angielski kryzys dewaluacyjny spowodował masową ucieczkę funta do dolara, a następnie wymianę dolara na złoto, którego amerykański запас spadł na początku r. 1968 (I II) do poziomu 12 mld dolarów w stosunku do łącznej sumy zobowiązań, wynoszącej około 30 mld dolarów¹⁶. W tych warunkach decyzja rządu amerykańskiego wniesienia na Kongres projektu ustawy likwidującej symboliczne zabezpieczenie wewnętrznego obiegu dolarów gotówkowych wypływa z przymusowej sytuacji usankcjonowania ex post faktu, który już nastąpił. Zobowiązania zewnętrzne mają pierwszeństwo przed zobowiązaniami wewnętrznymi.

Jakie czynniki złożyły się na to, że poprawa sytuacji gospodarczej Europy w stosunku do Stanów Zjednoczonych i rozbudowa międzynarodowego systemu płatniczego dokonały się równolegle z pogorszeniem pozycji technicznej dolara? Odpowiedź na to pytanie zawarta jest w paradoksie, że pogorszenie pozycji technicznej dolara zostało spowodowane nadużyciem przez Stany Zjednoczone potęgi gospodarczej oraz zdolności osiągnięcia wieloletniej nadwyżki bilansów handlowych dla celów ekspansji zagranicznej kapitału amerykańskiego, dla celów politycznych i militarnych. Osłabienie pozycji technicznej dolara zostało spowodowane nadużywaniem mocnej pozycji ekonomicznej tej waluty dla finansowania imperializmu amerykańskiego.

VII. EKONOMICZNA POZYCJA DOLARA

Co wyznacza mocną pozycję ekonomiczną dolara? Na pozycję tę składa się kilka czynników.

1) Wysoka wydajność pracy oraz wysoki poziom i wysoka jakość jej technicznego uzbrojenia.

2) Wysoka dotychczasowa zdolność eksportowa przy obecnym poziomie relacji dolara do innych walut krajów związanych stosunkami handlowymi ze Stanami Zjednoczonymi. Osiąganie w ubiegłych latach stałej nadwyżki eksportowej wskazuje empirycznie na to, że dolar był raczej podwartościowy w stosunku do czołowych walut świata kapitalistycznego. Dowodem pośrednim tej tezy może być zjawisko dewaluacji funta szterlinga, co było spowodowane nadmierną nadwartościowością tej waluty w stosunku do innych walut, a w szczególności w stosunku do dolara.

¹⁶ Federal Reserve Bulletin, March 1968, s. A 68, A 73.

3) Zdolność przetwarzania oszczędności wewnętrznych na eksport kapitałów oraz zdolność eksportu postępu technicznego i wysokiej techniki amerykańskiej do innych krajów przemysłowych. Powoduje to atrakcyjność zagranicznych inwestycji amerykańskich dla czołowych krajów europejskich, jak Niemiecka Republika Federalna, kraje Beneluksu, Włochy oraz Wielka Brytania. Inflacyjny mechanizm finansowania amerykańskich inwestycji zagranicznych w Europie prowadzi do tworzenia nowego kapitału rzeczowego o wysokiej technice.

4) Stosunkowo mała zależność gospodarki Stanów Zjednoczonych od handlu światowego w porównaniu z innymi krajami przemysłowymi, na co wskazuje stosunkowo niska (5%) relacja wartości importu do wysokości dochodu narodowego.

5) Zaufanie zagranicznych wierzycieli do dolara. Zaufanie to sprawia, że zagraniczni wierzyciele amerykańscy nie przetwarzali swoich wierzytelności na złoto, przedkładając ich utrzymywanie na rachunkach wkładowych w bankach amerykańskich, co stanowiło dogodną podstawę do rozliczeń międzynarodowych i przynosiło dochód z tytułu oprocentowania tych lokat. Zaufanie to sprawia, że dolar poczytywany jest jako aktyw równorzędny ze złotem. Dopóki to zaufanie istnieje, dolar ma przewagę nad złotem jako środek płatniczy, jako środek przechowywania wartości i nawet jako instrument kredytowy, co wyraziło się w powstaniu tak zwanego rynku eurodolara¹⁷.

Mocna pozycja gospodarcza Stanów Zjednoczonych spowodowała nadużywanie przez to supermocarstwo potęgi gospodarczej dla nadmiernego tworzenia dolara na ekspansję gospodarczą i polityczną w świecie. Potęga gospodarcza i mocna pozycja techniczna dolara, wyrażająca się w zdolności zamiany tej waluty na złoto w pierwszej połowie ubiegłej powojennej epoki, wytworzyła klimat zaufania do pieniądza amerykańskiego. Zaufanie to spowodowało przekroczenie granicy posługiwania się dolarem jako walutą kluczową.

Co stanowi tę granicę? Granica w znaczeniu technicznym została już uprzednio określona. Granicę w znaczeniu ekonomicznym stanowi nadwyżka bilansu handlowego. Nadwyżka ta jest miarą zdolności eksportowania kapitałów pieniężnych, z tym że eksport ten stanowi źródło finansowania eksportu dóbr rzeczowych przeznaczonych na cele produkcyjne, a przede wszystkim na inwestycje. Zakłada to sprzedawanie nadwyżki eksportowej krajom posiadającym ujemne saldo bilansu handlowego i mającym niedobór kapitału rzeczowego. Tworzona w ten sposób dewiza pożyczkowa finansuje rozliczenia między eksportem inwestycyj-

¹⁷ Eurodolar stanowi równoległą walutę funkcjonującą w krajach zachodniej Europy na krótkoterminowym rynku kredytowym. Eurodolar występuje w operacjach biernych (jako lokata) i w operacjach czynnych (jako kredyt).

nym kraju wierzycielskiego a krajami dłużniczymi. Dewiza ta powinna być stopniowo amortyzowana przez nadwyżki dewizowe wygospodarowane z inwestycji zagranicznych. Tworzona dewiza pożyczkowa ulegałaby automatycznej stopniowej likwidacji przez dokonywanie zakupów krajów dłużniczych w kraju wierzycielskim i przez spłatę obciążeń z tytułu zaciągniętych pożyczek zagranicznych.

Zdolność tworzenia dewizy pożyczkowej, przeznaczonej na finansowanie eksportu kapitałów, jest wyznaczona przez nadwyżkę bilansu handlowego i strukturę bilansu płatniczego¹⁸. Podane w oddzielnej tabeli (tab. 3) zestawienie bilansu płatniczego Stanów Zjednoczonych za

Tabela 3

Bilans płatniczy Stanów Zjednoczonych za lata 1958—1966 (w mld dolarów)

Wyszczególnienie	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Podstawowy bilans handlowy									
Eksport	16,3	16,3	19,5	19,5	20,5	19,3	22,4	23,5	26,2
Import	13,0	15,3	14,7	14,5	16,1	17,0	18,6	21,5	25,5
Nadwyżka eksportowa	3,3	1,0	4,8	5,0	4,4	2,3	3,8	2,0	0,7
Deficyt transakcji militarnych, usługowych i kapitałowych	6,8	4,7	8,7	7,4	6,6	5,6	6,8	3,3	2,1
Ogólny deficyt	3,5	3,7	3,9	2,4	2,2	3,3	3,0	1,3	1,4

Źródło: The United States Balance of Payments, *Report of the Joint Economic Committee Congress of the United States*, U.S. Government Printing Office Washington 1964; Bank for International Settlements, 35 Annual Report, Basle 1965, i 37 Annual Report, Basle 1967.

lata 1958—1966 umożliwia ocenę stosowanej przez to państwo zagranicznej polityki finansowej i ocenę pozycji ekonomicznej dolara. Wybrano dla porównania r. 1958 jako przełomowy dla gospodarki krajów kapitalistycznych oraz dla pozycji zagranicznej dolara, od tego roku bowiem uległy zaakcentowaniu chroniczne deficyty bilansu płatniczego Stanów Zjednoczonych, a jednocześnie— jak to uprzednio powiedziano — w tym roku czołowe kraje europejskie wprowadziły wielostronną zewnętrzną wymianę walut, co zaostriżyło konkurencyjność tych krajów w stosunku do eksportu Stanów Zjednoczonych.

¹⁸ Ortodoksyjna zasada merkantylizmu w tym zakresie głosi: „Jest niezawodną regułą w naszym handlu zagranicznym, że w tych krajach, do których eksport naszych towarów jest mniejszy co do wartości niż towarów tamtejszych sprowadzanych do tego królestwa, kurs naszego pieniądza jest niższy przy wymianie, gdzie zaś rzecz ma się przeciwnie, nasz pieniądz zyskuje na kursie”. Jest to zasada słuszna również we współczesnym świecie (T. Mun, *Bogactwo Anglii w handlu zagranicznym*, w: *Merkantylizm i początki szkoły klasycznej*, Warszawa 1958, s. 240).

Analiza bilansu płatniczego Stanów Zjednoczonych za lata 1958—1966 prowadzi do następujących wniosków i refleksji. W ciągu dziewięciu lat osiągnięto nadwyżkę netto transakcji czysto handlowych w wysokości globalnej 27,3 mld dolarów. Deficyt łączny za ten okres w zakresie transakcji obejmujących eksport kapitałów, usługi i wydatki militarne wyniósł 52 mld dolarów. Deficyt netto w zakresie łącznego bilansu płatniczego jako całości wyniósł okragło 25 mld dolarów. Deficyt ten został sfinansowany zmniejszeniem zasobów złota w orientacyjnej wysokości około 11 mld dolarów i wzrostem zadłużenia zagranicznego w sumie rezydualnej około 14 mld dolarów. Stany Zjednoczone przekroczyły barierę ekonomiczną tworzenia dolara zagranicznego. Bariera ta była wyznaczona przez nadwyżkę podstawowych transakcji towarowych wymiany zagranicznej oraz przez eksport złota jako pieniądza towarowego. Przekroczenie tej bariery stanowi groźbę dla stałości relacji dolara w stosunku do innych walut:

Klasyczny mechanizm tworzenia dewizy pożyczkowej dla finansowania eksportu kapitałów nie jest stosowany przez Stany Zjednoczone. Kapitał amerykański finansuje nadwyżkę eksportu rzeczowego kierowanego nie do krajów deficytowych, ale do krajów wysoce uprzemysłowionych, mających nadwyżki bilansów handlowych. Jedyne wyjątek stanowi w tym przypadku Anglia. Postępowanie to stało się możliwe dlatego, że — jak to uprzednio podkreślono — wierzyciele amerykańscy zatrzymują swoje wierzytelności dolarowe w bankach amerykańskich bezpośrednio albo za pośrednictwem banków europejskich (w ten sposób powstaje eurodolar jako waluta ogólnoeuropejska) i nie wymieniają ich na złoto¹⁹. Tej tendencji finansowania zagranicznych inwestycji amerykańskich

¹⁹ To postępowanie ma źródło w zaleceniach konferencji genueńskiej (kwiecień —maj 1922). Rezolucja 9 tej konferencji zalecała „zawarcie umowy międzynarodowej, zmierzającej do oszczędzania w zakresie użytkowania złota przez stałe utrzymywanie rezerw pod formą sald bankowych za granicą”. Rezolucja 11 zalecała następującą klasyfikację uznanych rezerw zagranicznych: bankowe salda kredytowe, weksle, walory krótkoterminowe oraz inne odpowiednie płynne aktywa. Przewidywana umowa międzynarodowa nigdy nie została zawarta, ale natomiast zalecenia konferencji genueńskiej były stopniowo wprowadzane jako normy statutowe banków pieniężnych. Statut Banku Polskiego (art. 53) definiował jako dewizy zabezpieczające obieg biletów bankowych następujące aktywa: wierzytelności w bankach zagranicznych, czeki i przekazy na banki zagraniczne oraz weksle akceptowane przez firmy zagraniczne i płatne w ciągu 6 miesięcy. Uprzednio kraje skandynawskie, Rosja i Austro-Węgry stosowały zasadę uznawania dewiz jako pieniądza rezerwowego. Pierwszą umową międzynarodową sankcjonującą wkłady na rachunkach bieżących w bankach zagranicznych (oraz inne płynne aktywa zagraniczne) jako rezerwy banków pieniężnych był statut Międzynarodowego Funduszu Walutowego (Bretton Woods 1944). Patrz: *International Currency Experience*, League of Nations 1944, s. 27—29; jednolity tekst statutu Banku Polskiego, Dz. U. R. P. nr 62, poz. 455, 1936; L. Biliński, *Wspomnienia i dokumenty 1846—1949*, Warszawa 1924, załącznik B — Wyплаты międzynarodowe.

przeciwstawia się w Europie przede wszystkim Francja, kwestionując zasadę funkcjonowania dolara i funta jako walut kluczowych, finansujących transakcje międzynarodowe. Inne kraje europejskie — jak do-
tąd — nie przeciwstawiają się w sposób tak jaskrawy, jak Francja, postępowaniu w zakresie finansowania inwestycji za pomocą instrumentów płatniczych, które są zobowiązaniami banków amerykańskich. Podzielają motywację, że te instrumenty płatnicze finansują eksport wysokiej techniki amerykańskiej do Europy i przyczyniają się do modernizacji jej przemysłu oraz do wyrównania poziomu wydajności pracy w Stanach Zjednoczonych i w Europie.

VIII. ZAGRANICZNY MAJĄTEK STANÓW ZJEDNOCZONYCH

Granica ekonomiczna tworzenia dewizy dolarowej przez banki amerykańskie została już — w świetle analizy statystycznej — dawno przekroczona. Przekroczenie to, mające charakter inflacyjny, spowodowało poważny wzrost aktywów zagranicznych, znajdujących się w posiadaniu Stanów Zjednoczonych. Wskazuje na to zjawisko struktura bilansu majątku zagranicznego tego państwa według stanu na koniec 1965 r.²⁰ Ze-

Tabela 4

Bilans majątku zagranicznego Stanów Zjednoczonych
(w mld dolarów)

Aktywa		Pasywa	
1. Trwale	70,8	Zagraniczne inwestycje USA	26,4
2. Płynne prywatne	10,2	Obligacje i walory rządowe amerykańskie oraz dewizy dolarowe	32,5
3. Zamrożone państwowe	24,2		58,9
4. Złoto łącznie z transzą złota w UFW	11,7	Nadwyżka majątku netto	61,0
Razem	119,9	Razem	119,0

stawienie ujęte w tabeli 4 jest niezwykle wymowne. Ekspansja kapitału amerykańskiego za granicą, finansowana inflacyjną kreacją dewizy dolarowej, sprawiła, że Stany Zjednoczone posiadały na koniec 1965 r. majątek zagraniczny netto wartości powyżej 60 mld dolarów. Majątek ten stanowi źródło bezpośrednich dochodów w postaci oprocentowania, niezależnie od tego, że stanowi podstawę gospodarczych wpływów amerykańskich we współczesnym świecie²¹.

²⁰ Źródło: *The Dollar and the World Monetary System*, op. cit., s. 42.

²¹ Niezmiennie charakterystycznym zjawiskiem jest amerykańskie suwerenne państwo przemysłowe, jakie powstaje w Europie. Są to afiliacje przemysłowe

Analiza zestawienia amerykańskiego zagranicznego bilansu majątkowego wyjaśnia, dlaczego Stany Zjednoczone nie wyrażają obaw co do nadmiernej kreacji dolara zagranicznego, stanowiącego w rzeczywistości inflacyjne zadłużenie banków amerykańskich, a uznawane przez świat kapitalistyczny jako waluta kluczowa, tzn. taka, która może pełnić jednocześnie trzy funkcje: środka płatniczego w transakcjach międzynarodowych, pieniądza rezerwowego zagranicznych banków pieniężnych oraz miernika wartości, jako jednostka obrachunkowa²². Decyzja o dewaluacji funta szterlinga została podana społeczeństwu angielskiemu nie pod formą zmiany relacji funta do złota, a więc nie pod formą zmiany parytetu złota, ale jako zmiana relacji do dolara. Zamiast relacji 1 funt szterling równy 2,80 dolara, przyjęto nową relację — 2,40 dolara. Zmiana parytetu złota i zmiana relacji do innych walut stanowiła pochodną zmiany relacji dolarowej. Praktycznie nie złoto jest miernikiem walut kapitalistycznych, ale dolar obrachunkowy równy obecnie jednemu dolarowi rzeczywistemu²³.

Inną wymową bilansu majątku zagranicznego Stanów Zjednoczonych jest zjawisko, że państwo to udziela zagranicy pożyczek długoterminowych i stosunkowo wysoko oprocentowanych, finansujących procesy tworzenia majątku rzeczowego, samo natomiast jest dłużnikiem zagranicy na terminy krótkie. Dłużnicy Stanów Zjednoczonych powierzają bankom amerykańskim sumy pożyczone od nich. Jest to szczególna właściwość operacji międzynarodowych, potęgująca korzyści eksportu kapitałów.

IX. BARIERA PSYCHOLOGICZNA TWORZENIA DOLARA ZAGRANICZNEGO

Tworzenie dewizy dolarowej jest ograniczone jeszcze trzecią barierą, nie tylko techniczną i ekonomiczną, ale także psychologiczną i polityczną. Inflacyjne finansowanie inwestycji amerykańskich i wojny wietnam-

w Europie, tworzone przez inwestycje amerykańskie. Przykładowo w r. 1963 afilacje te przyniosły Stanom Zjednoczonym wpływy brutto w wysokości 4,2 mld dolarów, przy wydatkach dolarowych 1,8 mld dolarów. Nadwyżka pozytywna dla bilansu płatniczego amerykańskiego wyniosła 2,4 mld dolara. Źródło: *Hearings before the Joint Economic Committee Congress of the United States*, 89 Congress, First session, Part 4. U. S. Government Printing Office, Washington 1965, s. 60.

²² Jak twierdzi niemiecki znawca spraw walutowych: „Funkcja pieniądza rezerwowego nie jest żadnym obciążeniem, ale świetnym interesem” (L. A. Hahn, op. cit., s. 171).

²³ A. Hayes, prezes Federal Reserve Bank of New York, tak zdefiniował funkcję dolara zagranicznego: „[Dolar występuje jako] czołowy pieniądz rezerwowy, jedno z głównych narzędzi dla prowadzenia międzynarodowego handlu i inwestycji oraz jako oficjalny miernik dla wszystkich walut Międzynarodowego Funduszu Walutowego” (Monthly Review January 1964, Federal Reserve Bank of New York, s. 10).

skiej może być stosowane tak długo, jak długo świat pozaamerykański ma zaufanie do stałości dolara, jak długo wierzy w to, że dolar jest tak dobry jak złoto. Gdy to zaufanie zostanie podważone, wtedy w całej jaskrawości wystąpi słabość pozycji technicznej dolara. Szeroka publiczność zrozumie nareszcie to, co jest dawno znane ekspertom finansowym amerykańskim i Międzynarodowego Funduszu Walutowego.

Przykładem osłabienia zaufania do dolara był kryzys dewaluacyjny angielski. Dewaluacja drugiej waluty kluczowej świata — satelity dolara — uderzyła w sposób pośredni, ale konkretny w dolara. Ucieczka od funta była nie tylko poszukiwaniem schronu dolarowego, ale była również ucieczką od dolara do złota. Ci, którzy stracili zaufanie do funta szterlinga, zaczęli wątpić w stabilizację dolara. Uciekali nie od słabej waluty kluczowej do waluty kluczowej silnej, ale uciekali od obu walut kluczowych do pieniądza towarowego, którego zdolność przechowywania wartości wytrzymała próbę wiekowych doświadczeń.

Dewaluacja funta szterlinga z końca 1967 r. i ucieczka od dolara zaatakowała w sposób groźny amerykańskie zapasy złota. Należało wskutek tego zerwać z symbolicznym pokryciem wewnętrznego obiegu banknotów dolarowych. Jest to przedostatni bastion obrony dolara jako waluty kluczowej, jest to również pośrednio obrona obecnego międzynarodowego systemu płatniczego, którego filarami są dwie waluty kluczowe: dolar i funt szterling.

Dewaluacyjny kryzys angielski potwierdził, że Wielka Brytania jest za słaba gospodarczo na to, aby przyjmować odpowiedzialność ekonomiczną za funkcjonowanie funta szterlinga jako waluty kluczowej²⁴. Odpada w ten sposób jeden element obecnego międzynarodowego systemu płatniczego. Drugi element, znacznie poważniejszy, jakim jest dolar, przekroczył już dwie bariery: techniczną i ekonomiczną²⁵. Czy pokona trzecią barierę, a mianowicie powstające opory psychologiczne

²⁴ Walutowy kryzys brytyjski jest dramatycznym przejawem postępującej już od pierwszej wojny światowej likwidacji światowej pozycji Anglii jako supermocarstwa. Kryzysowi temu towarzyszy gruntowna zmiana angielskiej polityki zagranicznej, a mianowicie przymusowa rezygnacja z zasady „balance of power” uprawianej w stosunku do państw kontynentu europejskiego. Jest to początek europeizacji polityki Wielkiej Brytanii.

²⁵ Zasadnicza różnica pomiędzy funtem szterlingiem a dolarem jako walutami kluczowymi polega na tym, że funt szterling stanowi zobowiązanie banków kraju, który ma chroniczny deficyt bilansu płatniczego i deficyt transakcji nietowarowych, przy minimalnych zasobach rezerw złota i w obcych walutach oraz przy stosunkowo nieznacznych zasobach majątku zagranicznego; dolar natomiast jest zobowiązaniem banków kraju, który ma — jak dotąd — długotrwałą nadwyżkę zagranicznych transakcji towarowych, posiada jeszcze stosunkowo poważne rezerwy złota oraz poważny zasób produkcyjnych aktywów zagranicznych. Do tych różnic dochodzi poważna dysproporcja ilościowa i jakościowa potencjałów produkcyjnych Anglii i Stanów Zjednoczonych.

i polityczne? Od odpowiedzi na to pytanie *zależą* nie tylko losy dewizy dolarowej, ale również losy międzynarodowego systemu waluty dewizowo-złotej.

X. METODY SANACJI DOLARA ZAGRANICZNEGO

Sanowanie dewizy dolarowej i zachowanie jej jako waluty kluczowej może być przeprowadzone trzema drogami.

1) Pierwsza droga polega na metodzie pragmatycznej. Jest to mianowicie stopniowe redukowanie rozmiarów tworzenia dewizy dolarowej, zarówno ekonomicznej (finansowanie eksportu kapitałów), jak i politycznej (finansowanie wydatków militarnych i innych rządowych), a więc ograniczanie inwestycji zagranicznych, w szczególności pośrednich (zakupywanie obligacji i akcji zagranicznych), oraz zmniejszanie zakresu zagranicznych wydatków rządowych na cele polityczne i militarne. Jest to zabieg deflacyjny w zakresie stosunków zagranicznych. Uzupełnieniem tej akcji reglamentacyjnej i restrykcyjnej jest hamowanie wewnętrznych procesów inflacyjnych, które mogą spowodować groźne dla handlu zagranicznego i dla dolara podniesienie poziomu cen amerykańskich.

Droga pragmatyczna oznacza reglamentację bilansu płatniczego i handlowego (bonifikaty podatkowe dla eksportu będące ukrytymi premiami eksportowymi i cła imoortowe) oraz zabiegi antyinflacyjne wewnętrzne. Zabiegami tymi są: redukcja wydatków budżetowych, a w każdym bądź razie wyżka podatków. Na tę drogę weszły już czynniki rządowe amerykańskie, ale w sposób połowiczny²⁶. Starają się reglamentować tworzenie ekonomicznej dewizy dolarowej, ale nie mogą się zdecydować na ograniczenie tworzenia dewizy politycznej (wojna wietnamska) i nie mogą się wskutek tego zdobyć na ograniczenie wydatków budżetowych, co stanowi potencjalne źródło inflacji wewnętrznej i stałe zagrożenie równowagi bilansu płatniczego²⁷.

Narzędziem opanowania grożącej inflacji może być wyżka opodatkowania uczestników podziału dochodu narodowego, ale na ten zabieg trudno jest uzyskać zgodę Kongresu, reprezentującego interesy kapitału i zorganizowanych gospodarczych grup presji na rząd.

²⁶ W pierwszych miesiącach 1968 r. dwukrotnie podwyższono stopę dyskontową banków Rezerwy Federalnej (14 III z 41/2 na 5% i 15 IV z 5 na 515%), a to jako zabieg antyinflacyjny i wzmacniający zewnętrzną i wewnętrzną pozycję dolara („Le Monde” z 20 IV 1968 r.).

²⁷ Inflacja wewnętrzna stanowi wielkie zagrożenie dolara. Stwierdził to w dramatycznej wypowiedzi prezes amerykańskiej Rezerwy Federalnej, W. Mc Chesney Martin: „Stany Zjednoczone są pogrążone w wielkim kryzysie finansowym, największym od roku 1931. Jeżeli się nie odwróci obecnej tendencji amerykańskiego bilansu płatniczego, to zmierza się nieuchronnie do dewaluacji walut w skali światowej” („Le Monde” z 21—22 IV 1968 r.).

W rezultacie droga pragmatyczna najeżona jest trudnościami administracyjnymi i zawiera sprzeczności: stosowanej deflacji w stosunkach zewnętrznych i trudnej do opanowania inflacji wewnętrznej. Metoda ta nie jest skuteczna sama w sobie. W spadku może pozostawić perturbacje w zakresie handlu zagranicznego oraz zło inflacji — wzrost cen amerykańskich, co spowoduje pogorszenie relacji cen eksportowych i cen importowych i doprowadzi do wyniku sprzecznego z założeniem całej tej amerykańskiej polityki ratowania dolara, mianowicie dolar stanie się walutą nadwartościową. Jest to prosta droga do likwidacji nadwyżki bilansu handlowego, najsilniejszego ogniwa stabilizacji dolara. Byłby to pierwszy krok prowadzący do dewaluacji przymusowej i autonomicznej, tzn. niezależnej od parytetu złota i od ceny złota. Istotne bowiem zagadnienie dla pozycji ekonomicznej dolara polega nie na tym, że cena złota w dolarach jest za niska, ale na tym, czy dolar jest nadwartościowy w stosunku do walut głównych kontrahentów handlu zagranicznego. Jeżeli dolar stanie się walutą nadwartościową, to nieuchronna stać się może jego dewaluacja²⁸.

Związek pomiędzy nadwyżką bilansów handlowych a nadwartościowością dolara ma decydujące znaczenie dla pozycji dolara jako waluty kluczowej. Dla oceny tego związku ważna jest realistyczna analiza bilansu handlowego i wyodrębnienie z transakcji eksportowych pozycji dotyczących rzeczowych świadczeń rządu Stanów Zjednoczonych na cele militarne. W tabeli 3, zawierającej zestawienie bilansu płatniczego za lata 1958—1966, starano się przedstawić bilans handlowy bez transakcji rzeczowych militarnych. W świetle analizy tych liczb niepokojące dla pozycji dolara jest zjawisko zarysowującej się malejącej tendencji wzrostu eksportu i wzrastającej tendencji wzrostu importu. Wskutek zbiegu tych tendencji nadwyżka eksportowa za 1966 r. wynosiła około 700 mln dolarów, tzn. około 3% eksportu. Jeżeli jest to początek nowej tendencji malejącego salda bilansu handlowego, to w tej właśnie tendencji tkwi niebezpieczeństwo nadwartościowości dolara i groźba jego dewaluacji²⁹. Parafrazując słowa czołowego angielskiego pisarza merkan-

²⁸ Przykład dewaluacji angielskiej wskazuje na to, że obrona nadwartościowej waluty jest bardzo kosztowną i nie rokującą powodzenia operacją, gdyż pożera wszystkie rezerwy zagraniczne i powoduje wzrost zadłużenia wobec zagranicy, nie osiągając wcale zamierzonego celu. Jeżeli dolar stanie się walutą nadwartościową, to jego obrona (przy ucieczce od dolara do złota) może pochłoniąć wszystkie amerykańskie rezerwy złota, które powiększą wtedy zasoby złota innych państw. Nastąpi wtedy przymusowe oderwanie dolara od wymienialności na złoto.

²⁹ „Le Monde” z 22 II 1968 r. zawiera rozważania na temat niepokoju parlamentarzystów i ekspertów amerykańskich co do trwałości nadwyżki bilansu handlowego Stanów Zjednoczonych. W r. 1967 osiągnięto ponownie poważną nadwyżkę tego bilansu, ale pierwszy kwartał 1968 r. przynosi nowe ostrzeżenie. W marcu tego roku wystąpił deficyt 157 mln dolarów, co sprawia, że przewidywana nad-

tylistycznego można by powiedzieć, że losy dolara zależą od tego, „czy handel zagraniczny daje w bilansie nadwyżkę czy też niedobór. I tak musi się dzieć z koniecznością, której się nie można oprzeć”³⁰.

Dewaluacja dolara z przyczyn ekonomicznych (jego nadwartościowości w zakresie handlu zagranicznego) stanowić będzie nie tylko zjawisko kryzysowe dla amerykańskiego systemu pieniężnego, ale także zaostry kryzys międzynarodowego systemu płatniczego. Dewaluacja ta zneutralizuje pozytywne skutki dewaluacji funta szterlinga dla gospodarki brytyjskiej i utrudni niezmiernie uzdrowienie tej gospodarki. Ewentualna dewaluacja dolara spowoduje trudną do opanowania falę defensywnych dewaluacji innych czołowych walut świata kapitalistycznego³¹. W ten sposób amerykański zabieg korygujący zostanie przekreślony. Należy przy tym zaznaczyć, że droga pragmatyczna hamowania nadmiernego deficytu bilansu płatniczego Stanów Zjednoczonych zawiera już w założeniach swego działania pierwiastek nadwartościowości dolara i zarodek jego dewaluacji. Przecież ewentualne stosowanie bonifikat eksportowych i ceł importowych stanowi uznanie faktu, że obecny poziom cen amerykańskich już jest zbyt wysoki w stosunku do cen światowych wobec czego musi być wyrównywany zabiegami protekcjonistycznymi w zakresie transakcji eksportowych i importowych.

Ewentualna dewaluacja dolara, stanowiąc zabieg sanacyjny w zakresie amerykańskiego systemu walutowego, stanowiłaby groźbę detronizacji dolara jako waluty kluczowej i surogatu pieniądza światowego³². Byłaby to nie tylko klęska prestiżowa dla Stanów Zjednoczonych, ale równocześnie klęska dla międzynarodowego systemu waluty dewizowo-złotej. Kryzys dolara jest kryzysem tego systemu. Dewaluacja dolara stanowiłaby załamanie obecnego międzynarodowego mechanizmu płatniczego i przynieść może nieobliczalne konsekwencje dla zagranicznej wymiany handlowej krajów kapitalistycznych. Przewidywanie tej dewaluacji nakazuje tym krajom realistyczne rozważania, w jaki sposób zreformować obecny międzynarodowy system płatniczy.

2) Druga droga polega na demonetyzacji złota w zakresie zagranicz-

wyżka za r. 1968 będzie zapewne sześćdziesięciokrotnie niższa niż w 1967 r. (The Times Business News, April 26, 1968).

³⁰ T. Mun, op. cit., s. 241.

³¹ Por. wypowiedź W. McChesney Martina: „Należy przyjąć to za stwierdzone, że jednostronna dewaluacja przez Stany Zjednoczone jest niemożliwa, zmiana ceny złota w mierniku dolarowym niewątpliwie spowodowałaby zmianę w miernikach faktycznie wszystkich innych walut (Federal Reserve Bulletin, February 1968, s. 118).

³² Poprzednia zmiana ceny złota dokonana w 1934 r. nie osłabiła jednakowoż pozycji dolara w świecie. Cenę złota, wynoszącą do 1933 r. 20,67 dolara za 1 uncję, zmieniono w 1934 r. na 35 dolarów za 1 uncję, co obowiązuje do dzisiaj. W sprawach walutowych pamięć ludzkości nie przekracza zapewne jednej generacji.

nych zobowiązań dolarowych. Jest to pełne zawieszenie wymienialności dolara zagranicznego na złoto amerykańskie³³. Skutki zawieszenia wymienialności dolara na złoto mogą być nieobliczalne. Historia polityki walutowej okresu międzywojennego wskazuje na to, że zawieszenie wymienialności na złoto prowadzi do faktycznej deprecjacji pieniądza niewymienialnego w stosunku do złota, a więc oznacza przyznanie albo usankcjonowanie dewaluacji danej waluty i zmiany jej parytetu. Możliwe staje się nawet wtedy przywrócenie wymienialności na innym poziomie kursów walutowych. W zakresie historii funta szterlinga w w. XIX znane są przypadki, że zawieszenie wymienialności prowadziło może następnie po pewnym okresie czasu do przywrócenia wymienialności na poziomie dawnego parytetu. Ostatni tego rodzaju przypadek, powtórzony w latach międzywojennych, skończył się niepowodzeniem: w r. 1925 Anglia powróciła do parytetu przedwojennego, ale zmuszona była zerwać definitywnie z wymienialnością funta na złoto w 1931 r.³⁴

Opanowanie kryzysu zaufania spowodowanego oderwaniem dolara od złota byłoby możliwe jedynie wtedy, gdyby została utrzymana amerykańska zdolność osiągania zdecydowanej nadwyżki eksportowej i gdyby została przeprowadzona radykalna sanacja bilansu płatniczego w zakresie transakcji kapitałowych i militarnych. Postępowanie to oznacza likwidowanie obecnej nadmiernej podaży dolara zagranicznego i wkroczenie na drogę deficytu dolara zagranicznego, jak to występowało w pierwszych latach po drugiej wojnie światowej. Jest to jednak droga podwójnej rezygnacji: w zakresie zagranicznej ekspansji kapitału amerykańskiego, tzn. w zakresie imperializmu gospodarczego oraz w zakresie imperializmu politycznego. Należy zaznaczyć, że banki pieniężne czołowych kapitalistycznych krajów: Francji, Włoch, Niemieckiej Republiki Federalnej oraz Szwajcarii, są przygotowane na ewentualny kryzys dolara, gdyż większość ich rezerw jest ulokowana w złocie.

Czy demonetyzacja złota w zakresie wymienialności dolara zagranicznego na złoto, przy radykalnej i realistycznej tendencji do likwidacji nadmiernego deficytu bilansu płatniczego, może spowodować światowy spadek popytu na złoto jako surowiec monetarny, a więc i obniżkę ceny

³³ Za zerwaniem związku pomiędzy dolarem a złotem wypowiadają się pewne koła oficjalne Stanów Zjednoczonych, Por. dyskusję opisaną w: *Hearings before the Joint Economic Committee Congress of the United States*, op. cit., s. 25 i n., oraz uwagi Keith Payne, *£ 188 of Gold Went Overseas in Month of Dollar Scare*. The Times Business News, 30 April, 1968.

³⁴ Powrót Anglii w 1925 r. do przedwojennego parytetu funta i jego wymienialności na złoto jest powszechnie oceniany — zgodnie z poglądami Keynesa — jako posunięcie błędne. Por. D. H. Robertson, *Money*, London 1935, s. 150—152. Churchill, ówczesny kanclerz skarbu, inicjator tej decyzji, poczytywał ją za największy błąd swego życia. Patrz charakterystyczne wypowiedzi na ten temat Andrew Boyle, Montagu Norman, *Cassel*, London 1967, s. 190.

rynkowej tego złota, trudno na to pytanie znaleźć odpowiedź. Jest to zagadnienie, które może być oświetlone tylko w sposób empiryczny³⁵. Wchodzą w tym zakresie w grę czynniki zarówno psychologiczne, jak i polityczne. Skłonność do poszukiwania złota dla celów tezauryzacji jest zakorzeniona od wieków zarówno w Europie, jak i Azji. W utrzymaniu pozycji złota jako surowca monetarnego zainteresowany jest nie tylko świat kapitalistyczny.

3) Trzecia droga polega na powszechnej wyższości cen złota. Jest to droga rewaluacji złota, a nie dewaluacji dolara, pod warunkiem, że wszystkie kraje uczestniczące w Międzynarodowym Funduszu Walutowym postąpią w sposób jednolity i uzgodniony i nie będą dążyły do przeprowadzenia przy tej okazji korektur relacji kursowych swoich walut w stosunku do innych walut zagranicznych. Jednolita i uniwersalna rewaluacja cen złota — przykładowo o 100% — nie zmieni bowiem dzisiejszej struktury kursów walutowych³⁶. Rewaluacja ta spowoduje natomiast cztery jednorazowe konsekwencje:

a) przyniesie zagranicznym wierzycielom dolarowym utratę połowy ich wierzytelności wyrażonych w mierniku złota, co podewie w znacznym — nie przewidzianym — stopniu zaufanie do Stanów Zjednoczonych i do dolara³⁷;

³⁵ W połowie marca 1968 r. Stany Zjednoczone powzięły decyzję częściowego zerwania z polityką interwencyjną w sprawie utrzymywania sztywnej ceny złota w dolarach przez wprowadzenie dwóch rynków: 1) reglamentowanego — w zakresie stosunków pomiędzy bankami centralnymi, na którym ma być utrzymywana cena 35 dolarów za 1 uncję złota, i 2) wolnego — dla złota niemonetarnego, na którym o cenie złota decydować będzie podaż i popyt. W ten sposób nastąpiło wydarzenie, które może być wstępem do oficjalnej dewaluacji dolara albo do demonetyzacji i stosowania złota jako pieniądza obrachunkowego w zakresie operacji pomiędzy bankami centralnymi. Wprowadzenie dwóch rynków złota spowodowało w początkowej fazie wystąpienie wahań ceny na złoto w granicach od 3 do 14% powyżej ceny reglamentowanej. Patrz komunikat prezesa Rezerwy Federalnej Stanów Zjednoczonych W. McChesney Martina, ogłoszony jako wynik konferencji gubernatorów banków centralnych z 16 i 17 III 1968 r. („Le Monde” z 19 III 1968 r.).

³⁶ Ten punkt widzenia reprezentują władze amerykańskiego systemu Rezerwy Federalnej. „Zalecanie podwyżki ceny złota — oparte na fakcie, że ogólny poziom cen towarów znacznie wzrósł od wczesnych lat 1930-tych przy nie zmienionej cenie złota — błędnie traktuje złoto, więcej jako towar niż jako miarę wartości pieniędzy i jako rezerwowy aktyw pieniężny. Wysuwanie postulatu podwyżki ceny złota — ponieważ uległ wyższości ogólny poziom cen — oznacza to samo, co wysuwanie postulatu wydłużenia miernika długości, ponieważ zwiększył się przeciętny wzrost ludzkich istot” (W. McChesney Martin, Federal Reserve Bulletin, February 1968, s. 120).

³⁷ Przedstawiciele władz amerykańskich ponawiają stale deklarację o intencjach rządu Stanów Zjednoczonych utrzymania obecnej ceny złota. Ostatnio sekretarz stanu oświadczył, że rewaluacja ceny złota stanowiłaby koniec stałości obecnego światowego systemu pieniężnego, a prezes Zarządu Rezerwy Federalnej

b) spowoduje poważną rewaluację w mierniku dewizowym dla posiadaczy zasobów złota; największe korzyści osiągną w tym przypadku banki pieniężne czołowych krajów kapitalistycznych i Związek Radziecki;

c) spowoduje poważną i powszechną rewaluację zasobów złota jako pieniądza światowego i poprawi strukturę zagranicznych rezerw pieniężnych oraz ich relację do światowego importu, poprawi więc jednorazowo stopień płynności międzynarodowej;

d) spowoduje wzrost produkcji złota, gdyż podniesie rentowność kopalń o wysokich kosztach wytwarzania oraz umożliwi uruchomienie nowych złóż złota, dotąd nie eksploatowanych.

Czy rewaluacja złota, jednolita i powszechna, umożliwi równocześnie pełne wprowadzenie wymienialności czołowych walut kapitalistycznych na złoto, tzn. czy umożliwi realizację ideału de Gaulle'a — wprowadzenia waluty złotej w stosunkach międzynarodowych, jest to co najmniej wątpliwe³⁸. Przecież jednorazowa zmiana ceny złota nie rozwiąże w sposób definitywny trwałego sekularnego zjawiska o charakterze przyrodniczym, a mianowicie zjawiska dysproporcji pomiędzy stałym wzrostem obrotów światowych a niewspółmiernie niską zdolnością produkcyjną kopalń złota. Wprowadzenie waluty złotej w stosunkach międzynarodowych oznaczałoby niebezpieczeństwo stałego napięcia deflacyjnego w skali światowej.

XI. ZAKOŃCZENIE

Dewaluacja funta szterlinga oraz zabiegi sanacyjne w zakresie zagranicznego dolara amerykańskiego, stosowane albo rozważane, stanowią stwierdzenie faktu, że obecna koncepcja międzynarodowego systemu waluty dewizowo-złotej przeżywa kryzys. Kryzys ten stawia w sposób wyraźny zagadnienie przebudowy tego systemu. Wprowadzenie koncepcji

stwierdził, że zmiana ceny złota byłaby zdradą w stosunku do osób zagranicznych, które posiadają dolary („Le Monde” z 1 II 1968 r.).

³⁸ Rozumowanie francuskie można scharakteryzować w sposób uproszczony za pomocą następującego porównania (w mld dolarów):

Wyszczególnienie	Stan światowych rezerw płatniczych	
	przed zmianą ceny złota	po podwojeniu ceny złota
Złoto	42	84
Dewizy kluczowe	25	25
Razem	67	109
Import światowy	212	212

Zgodnie z tym obliczeniem, zrewaluowane złoto w równowartości 84 mld dolarów zastąpi obecny stan płynności międzynarodowej i umożliwi wyeliminowanie dolara i funta jako walut kluczowych. Wzrost nowej wartości złota jako jedynego pieniądza światowego — w wysokości 42 mld dolarów — odpowiada około 20% obecnej wartości importu światowego. Relacja wartości zrewaluowanego złota do wartości dolarowej

francuskiej — ortodoksyjnej waluty złotej w obrotach międzynarodowych — zawiera zarodek tendencji deflacyjnej o charakterze przyrodniczym, stanowi samo w sobie zjawisko deflacyjne³⁹. Stosowanie dewizy dolarowej jako waluty kluczowej grozi niebezpieczeństwem inflacji w zakresie tych obrotów. Kreacja dolara zagranicznego jako waluty kluczowej oparta jest na chronicznym deficycie amerykańskiego bilansu płatniczego, stanowi więc patologiczne zjawisko inflacyjne. Otwarta staje się zatem sprawa wprowadzenia neutralnego pieniądza światowego na zasadzie oderwania go zarówno od koncepcji pieniądza towarowego o zmiennej wartości, jak i od instrumentu, który stanowi zobowiązanie banków jednego państwa i podlega tylko jego suwerenności⁴⁰.

Reforma międzynarodowego systemu płatniczego gospodarki kapitalistycznej walczy z koncepcjami deflacyjnymi i inflacyjnymi. Czy realne jest utworzenie neutralnego pieniądza światowego, kiedy wiadomo powszechnie, że pieniądz wewnętrzny nie jest we współczesnym świecie

importu wynosić będzie 40%, podczas gdy relacja obecnego zasobu światowych rezerw płatniczych wynosi około 32%. Wartość zasobów zrewaluowanego złota będzie o 25% wyższa od dzisiejszego poziomu światowych rezerw płatniczych. Rewaluacja cen złota byłaby korzystna dla krajów kontynentu Europy, a wybitnie niekorzystna dla Anglii (nie starczy zrewaluowanego złota na spłatę dewiz szterlingowych). Rewaluacja ta nie byłaby zbyt korzystna dla Stanów Zjednoczonych (nowa wartość złota nie pokryje wszystkich zagranicznych zobowiązań dolarowych).

³⁹ Amerykański punkt widzenia w tej sprawie charakteryzuje następująca wypowiedź: „Ostatnie propozycje de Gaulle'a [w tej sprawie] są szaleńcze. One mają na celu przysporzenie nam kłopotów z ukrytymi motywami politycznymi. Jeżeli problemem jest niedostateczna płynność światowa i jeżeli propozycje de Gaulle'a oznaczałyby eliminację funta szterlinga i dolara jako równoważników i surogatów złota, to za jednym posunięciem de Gaulle zniszczy 25 mld dolarów z łącznych rezerw w sumie 65 mld. Rzecz prosta, będziemy zwalczali zamiary de Gaulle'a przysporzenia kłopotów Stanom Zjednoczonym i wprowadzenia powszechnej w skali światowej deflacji”. Profesor Seymour Harris, *Hearings before the Joint Economic Committee Congress of the United States*, op. cit., s. 10.

Charakterystyczna jest zapowiedź artykułu w *Lectures pour Tous* na temat: *Złoto i Francuzi. Jakie są tajemnicze przyczyny, które skłaniają Francuzów do kupowania złota, chociaż chodzi w tym przypadku o jedną z najbardziej obrzydliwych lokat* („Le Monde” z 1 III 1968 r., s. 5). Należy podkreślić, że tezauryzacja prywatna we Francji wynosi szacunkowo tyle, ile oficjalny zapas złota Banku Francuskiego. W końcu 1965 r. zapasy złota monetarnego były podzielone jak następuje (w mld dolarów): Stany Zjednoczone 13,8; Wielka Brytania 2,3; kraje kontynentalne Europy Zachodniej 20,2; inne kraje 4,9 (36 Annual Report Bank for International Settlements, Basel 1965, s. 118).

⁴⁰ Tego rodzaju rozważania zakładają — jako warunek istotny — zgodę wszystkich banków centralnych na zastąpienie rygoryzmu złota rygoryzmem innej natury, nakładającym ostrą dyscyplinę w zakresie polityki gospodarczej w ogóle, a finansowej w szczególności. Na to Stany Zjednoczone nie wyrażą — na razie — zgody. Ten pogląd formułuje R. Aron (*L'or et l'inflation americaine*, „Le Figaro” z 25 IV 1968 r.).

neutralną kategorią ekonomiczną? Pierwszym krokiem wiodącym do tego celu w krajach kapitalistycznych będzie chyba europejska unia pieniężna, z możliwością otwartego dostępu do tej unii wszystkich krajów europejskich, nie tylko członków Wspólnego Rynku.

DOLLAR CRISIS AND CAPITALISTIC INTERNATIONAL SYSTEM OF PAYMENTS

Summary

The purpose of this work is an analysis of the actual dollar crisis and the evaluation of the perturbing influence of this situation on the international paying system in capitalistic countries. Under consideration is the problem of the balance of payments of the USA and the action of the dollar as a key currency, fulfilling the function of the substitute for the world money. Two phenomena give rise to this functioning: the decrease — due to natural reasons — of the importance of gold, and the increase — due to industrial development all over the world — in international turnover. Paradoxal in this situation is the fact that the dollar becomes the key currency, owing to the deficit of the American balance of payments, because the dollar — as indebtedness of the American bank system — becomes reserve money of world's money banks and an (instrument to counterbalance the deficits of the balances of payments, and even an international unit of account. Money which is subject to the sovereignty of one country becomes international money.

Its function as key money burdens the dollar, but at the same time it presents excellent business for the United States of America, as it permits financing political imperialism (foreign military expenses) and economic imperialism (creation of foreign American capital owing to foreign investments), and this means for them a source of profits and economic influences in the world.

Three barriers of foreign dollar expansion are considered: 1) technical (the exchange for gold and other hard money), 2) economical (export surplus of trade balance), and 3) psychological (confidence in the stabilisation of exchanges). Three variants of solving the question of the dollar crisis and counteracting the international disturbances in the system of payments are considered: a) the pragmatic method — bristling with difficulties, b) demonetising of gold in the field of foreign dollar liabilities, which is recommended by certain influential American political circles, c) universal rise in the prices of gold, recommended by some French official circles. A grave danger for the international system of payments is the possible compulsory devaluation of dollar.

In the solution of the dollar crisis caused by its excessive foreign expansion, inflationary (excessive creation of foreign dollar) and deflationary (basing the international system of payments only on gold) tendencies are in conflict, both being dangerous for the normal functioning of the international system of payments. Some opinions of political and economical circles of western countries recommend the creation of a money union as the first step to hinder the supremacy of dollar and to cancel gold deficit.